

Abdualmuttalip İPEK*

NEDİM ŞAHSINDA ŞŪHÂNE TARZ ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER*

*Hayâlin gelmez oldu dîde-i fersûde-müjgâne
Meger kim pâ-yi nâzi yârelenmiş ol dikenlikde
(Nedim)*

Öz: Kaynakların, klasik Türk şiirinde etkili olduğunu zikrettikleri edebî üslup veya tarzlardan biri de Muallim Naci'nin Esami adlı eserinde "eş'âr-ı şûhâne" olarak bahsettiği "şûhâne" tarz veya üsluptur. Klasik Türk şiirinde kadını ve aşkın zevklerini konu alan, zarif ve çapkın bir anlatımla söylenmiş gazellere "şûhâne gazel" adı verildiği bilinmekte ve bu tarzın edebiyatımızdaki en önemli temsilcisi Nedim kabul edilmektedir. Ondan sonra gelen ve bu tarzı benimseyerek "şûhâne" şiirler yazmaya çalışan bazı sanatçılar ise söz konusu şûhluğu Nedim'de olduğu gibi söyleyişte yahut ifade tarzında yakalayamadıklarından, eskilerin tabiriyle "perde-bîrûnluk"a düşmekten kurtulamamışlardır.

Bu makalede söz konusu tarzın lügat manasından hareketle, Klasik Türk şiirinde nasıl işlendiği, hangi sanatçılar tarafından temsil edildiği ve özellikle bu tarzın en büyük temsilcisi kabul edilen Nedim'in şiirlerinde nasıl makes bulunduğu dair hususlar ana hatlarıyla incelenmeye çalışılmıştır.

Üzerinde durulan esas konu ise bu tarzın bir konu mu yoksa üslup meselesi mi olduğu ve Nedim'in edebî kişiliğinde nasıl bir hususiyet kazandığı meselesidir.

Anahtar Kelimeler: Nedim, Şûhâne Şiir, Klasik Türk Edebiyatı.

EVALUATIONS ON SUHANA POETRY BY NEDİM

Abstract: One of the styles or genres which sources state as an influence on classical Turkish poetry is "suhana" style or genre that Muallim Naci, Naci the Teacher, speaks as "es'ar-i suhana" in his work titled as *Esami*. It is known that lyric poems which focus on women and delights of love in an elegant and flirtatious manner are classified as "suhana lyrics" and that Nedim is the most prominent forerunner of the genre in our literature. Some literary figures after Nedim who adopted the same genre tried to compose "suhana-ish" poetry but failed to reach Nedim's level of composition or statement, therefore they were mocked as being "perde-birun", which meant indecent and impudent.

Originating from the dictionary meaning of the term, this study generally deals with the manners in which the aforementioned genre was treated, the literary figures who represented the genre, and the practices in the poems by Nedim, who is accepted as the greatest representative of the genre.

The main focus is on the question whether this genre is actually a subject matter or a stylistic concern and on the specific case based on Nedim's literary characteristics.

Key Words: Nedim, Suhana Poetry, Classical Turkish Literature.

* Yrd. Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi; abdulmuttalipipek@hotmail.com

* Bu yazı 25-27 Kasım 2010 tarihlerinde Kayseri'de "Prof. Dr. Mine Mengi Adına" düzenlenen VI. Klasik Türk Edebiyatı Sempozyumu'nda sunulan tebliğin yeniden düzenlenmiş hâlidir.

Giriş

Bilindiği üzere Türkçenin, Türk edebiyatının ve tarihinin metinlerle izleyebildiğimiz ilk yazılı ürünleri Göktürk Yazıtları'dır. Bu yazıtlar bengü/mengü/bengi taş adı verilen anıtlara nesir olarak kazanmıştır. Bununla birlikte yazılı kültürün tesis edilmesinden sonra nazım, daima nesirden üstün tutulmuş ve nesre göre daha çok tercih edilmiştir. Bunun temelinde hiç kuşkusuz nazmın; ahenk, özlü anlatım, akılda kalıcılık gibi yönleriyle nesre göre daha güçlü olması ve ifade olanakları açısından sanatçıya daha geniş imkânlar sunması yatmaktadır.

Klâsik Türk edebiyatına baktığımızda da nazmın, nesirle kıyaslanamayacak ölçüde baskın olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalmaktayız. Daha özele indiğimizde ise klasik Türk şiiri geleneğinde diğer nazım şekillerine nispetle estetik yönü, lirik muhtevası ve divanların merkezinde yer alması itibarıyla gazel ilk sırada gelmektedir ve bu yönüyle eski şiirin kalbidir. Hem İran edebiyatı hem de Türk edebiyatının en sevilen nazım şekli olan gazel, kemiyetçe de keyfiyetçe de her devirde diğer nazım şekillerinden daha fazla ehemmiyet görmüştür. (Akün, 1994: 405). *"Gazelde en çok işlenen konu kadın ve aşktır. Bunun yanı sıra sevgilinin güzelliği, çekiciliği, ona duyulan özlemin ve sevgilinin âşık olan kötü davranışlarının verdiği ıstırap, rakibin âşık üzerinde uyandırdığı kızgınlık ve kıskançlık, feleğin ve talihin âşık eziyeti de anlatılır. Bunun dışında, meyhane, içki âlemleri, şarabın zevki, baharın verdiği neşe, talihin iyi ve kötü cilveleri çok işlenen konulardır. Dinle ilgili düşünceler, tasavvuf, ham sofularla alay, hayat, dünya ve âhiret hakkında türlü görüş ve hikmetler de gazelerde sık sık konusu edilmiştir. Bu konuların yoğun olarak işlendiği gazeller üslup yönünden çeşitli adlar alır."* (Dilçin, 1986: 140).

Tâhirü'l-Mevlevî, Dârüşşafaka'da okuttuğu ders notlarından oluşan "Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm" adlı eserinin "Aksâm-ı Nazm" başlığı altında, gazelleri işledikleri konulara göre *"ilâhiyât, istigâse, hikemiyât, hamâsiyât, garâmîyât, şarâbiyât, tesâvîr, rivâyât, medâiyih, merâsî, hicvîyât, fenniyât"* olmak üzere sınıflandırmıştır. (Tâhirü'l-Mevlevî, 1329a: 55-88). Tâhirü'l-Mevlevî, bu bahiste her ne kadar yer vermemiş olsa da kaynaklarda zikredilen gazel türlerinden biri de "şûhâne gazel"dir¹. Klasik Türk şiirinde kadını ve aşkın güzelliklerini konu alan ve zarif, çapkınca bir anlatımı olan gazellere "şûhâne gazel" denilmektedir. (Mermer ve Keskin, 2005: 95). Bu tarzın edebiyatımızdaki en önemli temsilcisinin ise Nedim olduğu hususunda bütün kaynaklar hemfikirdir. Öyle ki bu tarz Nedim'le âdetâ özdeşleşmiş ve bu özdeşlikten ötürü söz konusu tarza "Nedîmâne" tarz da denilmiştir. (Dilçin, 2000: 111).

¹ Burada bir hususa dikkat çekmekte yarar vardır: Tâhirü'l-Mevlevî, yukarıda zikredilen eserinin "Aksâm-ı Nazm" kısmında şûhâne gazelden bahsetmemekle birlikte aynı eserin "Eşkâl-i Nazm" başlığı altında yer alan "gazel" bahsinde hem "şûhâne" gazelin ismini zikreder hem de "şûhâne, rindâne, hekimâne" gazeller hakkında önemli bir tespit bulunur. Ona göre: *"Gazel tanzîminden maksad âlâm-ı garâmın ifhâmı olduğundan me'âl-i âşıkânesi, rikkat-perver bir kalbi titreten, mütehassis bir göze yaşlar döktüren sözler hakîkî gazellerdir."* Bu sebepten ötürü *"şûhâne, rindâne, hekimâne gazeller, şeklen olsalar bile hakikaten gazel değillerdir."* der. (Tâhirü'l-Mevlevî, 1329b: 61). O, ayrıca "Edebiyat Lügati" adlı eserinin "gazel" maddesinde şûhâne gazelden bahsederek bu tarz gazellerle şöhret kazanmış olan Nedim'in ismini zikreder. bk. Tâhirü'l-Mevlevî, 1994: 48.

Çalışmanın temelini teşkil eden “Nedim” ve “şûhâne tarz” mevzularına geçmeden evvel, yazı boyunca sıkça müracaat edilecek olan ve dolayısıyla bir anahtar kavram hususiyeti arz eden “şûh” sözcüğünden başlamak daha yararlı olacaktır.

“Şûh” sözcüğü ile ilgili olarak lügatlerde: “*hareketlerinde serbest davranan (kadın); neşeli, şen ve oynak; açık saçık, hayâsız (kadın); utanmak bilmez olan, açık meşrep olan; nazlı, şiveli ve oynak; atak, hâzır-cevâb, latîfe-gû, cür’etli; yol kesici, harami; ilâhî cezbe veya tecellî*” gibi anlamlar yer almaktadır.² Şiirde: “*şûh-çeşm, şûh-meşreb, şûh-rû, şûh-zebân...*” gibi birleşik sıfatlarla ve çoğunlukla da “*şûh-ı şîvekâr, şûh-ı sîm-endâm, şûh-ı cefâ-hû, şûh-ı şeh-levend, şûh-ı dil-sitân, şûh-ı dilâşub, şûh-ı mehlikâ*” gibi sıfat tamlamaları ile kullanılan bu sözcük için Ebuzziyâ Tevfik ise iki türlü anlam vermiştir. Lügat-i Ebuzziyâ’da “şûh” maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “*şûh (Fars.) cesur, bî-şerm, bî-hayâ//İstilahımızda şen, şâtır, mâ’il-i şevk ve neşât olan kimseye itlâk olunur.*” (Ebuzziyâ Tevfik, 1306: 599). Ebuzziyâ Tevfik devamında, bu her iki mana için Nefî ve Râgıb Paşa’dan seçmiş olduğu beyitlerden örnekler de vermektedir³: “*Evvelki ma’nâya:*

*Nefî: Bir âfet-i pür-şîve ki her gamze-i şûhu
Sermest iken âmihte-i şerm ü hayâdır*

*Râgıb Paşa: Gül gibi âlüfte vü sünbül gibi âşüfte mû⁴
Şûh arar dil duhter-i rez gibi mestûr istemez*

Ma’nâ-yı sâniye:

*Nefî: Niçe gûyâ olur gör tab’-ı şûhu
Niçe inşâ eder medh dem-â-dem*

Kezâ:

Meclisde şûh-ı dil-firîb ceng edicek şîr-i ücem” (Ebuzziyâ Tevfik, 1306: 600).

Esasen Nedim’e gelinceye kadar Bâkî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Nefî gibi şairlerin divanlarını taradığımızda onların da –az da olsa– şûhâne diyebileceğimiz beyitler söylediğini görmek mümkündür; ancak bunlar içerisinde en dikkate şayan ve Nedim’de en tesirli akislerini bulabildiğimiz sanatçı Nefî’dir. Bununla birlikte Sultan Osmân’a sunduğu kasidenin bir beytinde:

² bk. Şemseddin Sâmî, 1999: 787; Hüseyin Remzi, 1305: 737; Muallim Nâcî, 1322: 448; Mütercim Âsım Efendi, 2009: 741; Mehmed Salâhî, 1313: 88; Mehmed Bahaeddin, 1997: 418; Ahmed Vefik Paşa, 1306: 1203; Kanar, 2003: 431; Devellioğlu, 2002: 1003; Parlatur, 2009: 1587.

³ Ebuzziyâ Tevfik’in, “şûh” maddesinde Nedim’in ismini zikretmeyip Nefî ve Râgıb Paşa’dan örnek beyitler sunması dikkat çekicidir.

⁴ Râgıb Paşa Divanı’nın bazı yazma nüshalarında bu mısra şöyledir:

Gül gibi âlüfte rû sünbül gibi âşüfte mû

(Koca Râgıb Paşa, Dîvân, Toronto Üniversitesi Kütüphanesi, No: PL248, K585A17).

Gül gibi âşüfte rû sünbül gibi âşüfte mû

(Dîvân-ı Râgıb Paşa, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi, No:422).

Salâdır nükte-sencân-ı zamâne hîç lâf etmem
Ben öğretdim cihâna tarz-ı şûh u şi'r-i hemvârı
(*Nef'i, K.14/s.89*)

diyerek cihana “şûh tarzı” öğretmiş olmakla müftehir olan Nefî'deki şûhluk, Nedim'e hatta Bâkî ve Şeyhülislâm Yahyâ'ya göre farklılık arz etmektedir. Nedim'deki şûhluk, sevgilinin tasvir ve tavsifi ve daha ziyade tasavvurdan tahayyüle yönelen, oradan kelimelere, edâya, üsluba sirayet eden bir nezâket şeklinde karşımıza çıkarken; Nefî'de daha çok kendi şairlik kabiliyetini ve yaratılışını beyan şeklinde tezahür eder. Oadaki şûh tarz nükteli söz söylemeyi de içermektedir. Nefî'nin şûh tabiatını terennüm ettiği bu beyitler oldukça dikkat çekicidir:

Bıkr-i fikrim şehîr-bânû-yı şebistân-ı hayâl
Tab'-ı şûhum gamze-i hâzır-cevâb-ı rûzgâr
(*Nef'i, K.17/s.99*)

Tab'im ol bülbül-i şûh-ı çemen-i ma'nâdır
Ki esîr-i kafes ü dâm iken olmaz yine lâl
(*Nef'i, K.36/s.167*)

Tab'im ol gamze-i şûh-ı büt-i ma'nâdır kim
Hûn-ı şemşîr-zebân ile verir fitneye reng
(*Nef'i, K.38/s.173*)

Fitne mahlûk olalı görmedi çeşm-i eyyâm
Tab'-ı şûhum gibi bir sâhir-i bî-pervâyı
(*Nef'i, K.45/s.196*)

Nefî'de ilk belirlenimlerini veya kıvılcımlarını gördüğümüz bu tarzın Nedim'de –tabir yerindeyse– bir külhâna dönüşmesinde, sanatçıların şahsi dehalarının ve sanat anlayışlarının yanında her iki sanatçının içerisinde yaşadığı yüzyılın da belirleyici olduğunu belirtmek gerekir.

Bu bakımdan klâsik Türk şiirinde şûhâne gazellerin en büyük temsilcisi sayılan ve edebiyat tarihimizde şahsi üslubuyla şöhret kazanmış olan Nedim'in, bu tarz şiirler söylemesinde, büyük bir kabiliyeti haiz şen, şûh ve rind bir mizaca malik olmasının dışında; XVIII. yüzyılda bir zevk ve sefahat dönemi olarak bilinen Lâle Devri'nin o şaşaalı, görkemli yaşam tarzının da etkili olduğu muhakkaktır. Bir başka ifadeyle Lâle Devri ve bu devrin beraberinde getirdiği yaşam tarzı, Nedim'in mizacında zaten var olan o şûh edanın ortaya çıkmasına uygun bir zemin hazırlamıştır. Bunun dışında on üç yıl süren ve Patrona Halil isyanıyla son bulan bu ayş ve işret döneminin başında bulunan Sultan III. Ahmed'in şair ve hattat bir sultan, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın ise şiirden anlayan ve bitip tükenmeyen ihsanlarıyla maruf eşsiz bir sadrazam oluşu gibi etkenleri de göz ardı etmemek gerekir. Zira Devlet-i Âliyye'nin başındaki bu her iki isim de –özellikle Damat İbrahim Paşa– Nedim'in şairliğini takdir etmiş sanatçının ve sanatının daimî bir hâmisidir.

olmuştur. Dolayısıyla Nedim'in sanatının tesirli oluş amillerini ve sanatındaki başarısını değerlendirirken içerisinde yaşadığı devri ve muhiti göz ardı etmemek gerekir. Bu hususta Süleyman Nazif'in; Fuzûlî, Nefî ve Nedim şahsında, şairlerin yaşadıkları dönemlerin panoramasını sunduğu şu tespitleri dikkate şâyândır: “Nedim, Fuzûlî gibi kederli bir ömrün acılı inlemelerini tespit edip ebedileştirecek elem ve feryat şiirleri söylemedi. Çünkü, san'at perisi her sabah Dicle ve Fırat Nehirlerinin çağiltılı yorgunluğu ve vadilerinde yaşayan türlü kaygulardan sersemlemiş bedevîlerin sıkıntılı türküleriyle değil, Sadâbâd bülbüllerinin sevinç ve neş'eleriyle uyanırdı.

Nefî gibi divân'ının her sayfasını bir gürültü ile ilelebed titretecek cenk ve savaş kasideleri yazmadı. Çünkü, III. Ahmed devrinin nisbî sakinliği ve zevkleri içinde kendinden geçen şûh ve neş'eli yaradılışı, bir asır evvelki I.Ahmed, II. Osman, IV. Murad zamanlarının kanlı hâdiselerini tasvir değil, hatta hatırlamaktan incinirdi.” (Süleyman Nazif, 1971: 21).

Bununla birlikte Nedim'in “kendi yarattığı huyuna” şûhluğu ve şetâreti uygun bulmuş olması da ihtimal dâhilindedir ki bu husus yani edip ve sanatçıların gerçek huylarına aykırı kendi yarattıkları bir huyun olabileceği meselesi başlı başına bir çalışma konusudur.⁵

Şûhâne tarzın, Nedim'in içinde yaşadığı devir ile alakalı olan kısmını bu şekilde kısaca değerlendirdikten sonra; “şûhâne tarz” ve bu tarzın Nedim'de nasıl şahsi bir üslup hüviyeti kazandığı hususunda şunları söylemek mümkündür: Şûhâne şiirler, yukarıda da zikredildiği üzere kadını ve aşkın güzelliklerini konu alan şiirlerdir ki esasen bu şiirlerdeki “şûhluk” veya “şûhânelik”, üsluptan ziyade “konu”yu mündemiç bir meseledir. Bir başka ifadeyle şûhluk bir üslup meselesi değil, konu meselesidir. Zira gerek yukarıda ismini zikrettiğimiz Tâhirü'l-Mevlevî'nin “Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm” adlı eserinde gerek bu konuyu ele alan diğer eserlerde gazeller bir tasnife tabi tutulurken “konu”dan hareket edilmektedir. Nitekim Tâhirü'l-Mevlevî'nin mezkûr eserinin “Aksâm-ı Nazm” başlığı altında yer alan ilk cümle şöyledir: “Mevzû i'tibâriyle âsâr-ı manzûme başlıca ber-vech-i âtî aksâma ayrılır.” (Tâhirü'l-Mevlevî, 1329: 55). Dolayısıyla gazeller sınıflandırılırken hareket noktası gazelin “mevzû”udur.⁶ Ancak çeşitli kaynaklarda bu tarz bazen bir üslup gibi değerlendirilerek bazen de ihsas ettirilerek, şûhluğun konu ile olan kayıt ve ilgileri göz ardı edilmektedir. Bunda, bu tarzın Nedim'in şiirlerini belirgin kılan önemli bir unsur olması ve Nedim'in sanatında şahsi bir üslup hüviyeti kazanmış olmasının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Zira birkaç şiirini hariç tutmak kaydıyla şûhluk, Nedim'in aşkı ele alış tarzında ve bu konuyu işleyişteki keyfiyettedir. Nedim, Lâle Devri'nin o ihtişamlı eğlence hayatını ve yaşam tarzını şiir aynasıyla bize aksettirirken, âdeta bir fırça gibi büyük maharetle kullandığı kalemle birbirinden renkli ve canlı tablolar çizer. İşte bu nedenle ondaki şûhluğu, bu tabloları vücuda getiren fırça izlerinde; özenle seçtiği kelimelerde, kullandığı mazmunlarda ve kurduğu hayallerde aramak icap eder. Dolayısıyla ondaki şûhluğu “müstehcen” ve

⁵ Bu husus için ayrıca bk. Süleyman Nazif, 1971:18.

⁶ Esasen bu durum yalnız gazel için geçerli olmayıp kaside için de geçerlidir. Kasideler de kafiye ve redif dışında nesib bölümünde işlemiş oldukları konulara göre “bahâriyye, ramazâniyye, rahşiiyye...” gibi isimler almaktadır.

“müfsid-i ahlâk” olarak telakki edilen ve ne derece istihcana vardığını tespit için divanında “arayarak” bulunan münferit bazı beyitlerinde değil;

Haddeden geçmiş nezâket yâl ü bâl olmuş sana

Mey süzölmüş şîşeden ruhsâr-ı âl olmuş sana

(Nedim, G.2/s.273)

beytindeki, nezâketi haddeden geçiren zevkiselimde,

Bir nihânîce tebessüm de mi sığmaz cânâ

Söyle billâh dehenin tâ o kadar teng midir

(Nedim, G.28/s.287)

beytindeki sevgilinin ağzının, bir nihanîce tebessümün dahi sığamayacağı kadar dar ve küçük hayal edilişindeki muhayyilede,

Sandım olmuş ceste bir fevvâre-i âb-ı hayât

Böyle gösterdi bana ol kadd-i müstesnâ seni

(Nedim, G.154/s.355)

beytindeki, sevgilinin kametinin abıhayat fiskiyesine teşbih edildiği o parlak teşbih ve tasvirde ve de:

Nâz olur dem-beste çeşm-i nîm-hâbından senin

Şerm eder reng-i tebessüm la'l-i nâbından senin

(Nedim, G.67/s.309)

beytindeki, nazın dilinin tutulup, tebessümün renginin utanmasındaki muhayyilede ve ifade nezaketinde aramak daha doğru olur.

Fakat daha önce de zikrettiğimiz gibi şair, söz konusu şiirlerinden ötürü bazı münekkitlerce zaman zaman “müfsid-i ahlâk”⁷ olmakla ve zaman zaman da “sefâhetin, ahlaksızlığın en büyük propagandacısı olmak ve şûhluğu, çapkınlığı yüzünden memlekete büyük fenalıklar etmekle” itham edilmiştir. (Muhyiddin, 1335:106). Oysaki Şahabeddin Süleyman’ın da ifade ettiği gibi: “Her türlü ezvâk ve temâyülât-ı nefsâniyeye müsâ’it pür-âsâyiş ve pür-servet bir zamanda yaşayan bir şahıstan tezhîb-i ahlâka hâdim vatanperverâne sözler söylemesini istemek doğru değildir. Nedim büyük bir şair midir, değil midir! Zamanını yaşayabilmiş midir, yaşatabiliyor mu? Bunları tedkik etmek, buna göre bir hüküm ve re’y vermek daha münsifâne, daha doğrudur.” (Şahabeddin Süleyman, 1328: 195). Bu bakımdan Nedim’in:

Ehâlî izz ü devletde re’âyâ emn ü râhatda

Hüner erbâbı rif’atde cihân yek-pâre nûrânî

(Nedim, K.23/s.89)

sözleriyle tarif ve tavsif ettiği bir zamanda “tezhîb-i ahlâk” olacak, vatanperverâne sözler beklemek belki de sanatçıya yapılabilecek en büyük

⁷ Bu konu için bk. Şahabeddin Süleyman, 1328: 196-197.

haksızlıktır. Nedim, biraz rint meşrep, şûh olmakla birlikte kendisinden sonra bu tarz şiirler yazmaya çabalayan Enderunlu Fâzıl ve Vâsıf gibi hiçbir zaman –eskilerin tabiriyle– perdebîrûnluk derekesine düşmemiştir. Ayrıca sanat ahlak ile kayıtlı olmamakla birlikte unutmamak gerekir ki: *“Büyük zekâlar ara sıra bilmeyerek yanıtılsalar bile, hiçbir zaman ahlâk bozmazlar. Eserleri, gördüklerinin, duyduklarının, düşündüklerinin, zeval bulmaz birer aksettirici aynalarıdır. Ve o aynalarda şahıslarıyla beraber zamanları da en ince ve görünmeyen hatları ve şekilleriyle resimlenir.”* (Süleyman Nazif, 1971: 23).

Nedim’in sanatına ve dolayısıyla bu tarza yöneltile eleştirilerde, şairin kısmen de olsa geleneğin dışına çıkmasının ve şiirde alışılmış söylemden uzaklaşarak; bunun yerini aykırı veya alışılmadık bir söylemin almış olmasının da etkili olduğu şüphesizdir. Nedim’deki bu geleneğin dışına çıkışı, onun şahsi sanat telakkisiyle izah etmek gerekir. Yoksa Nedim’i gelenekten koparmak mümkün değildir. Onu öncelikle klasik Türk şiirindeki mahsus yerine oturtuktan sonra *“kendi içinde ele alacak olursak, onda kendisinden önce gelenlerden hattâ çağdaşlarından ayrılan, realite ile hepsinden başka ve çok daha sıcak bir şekilde kaynaşmış bir tarafın da bulunduğu görülür.”* (Tanpınar, 2000: 174). Bu tarzın Nedim’e şahsi bir üslup kazandırmasını, gelenekten almış olduğu konuları kendi sanat anlayışı ve muhayyilesiyle başarılı bir surette mezcetmesinde aramak gerekir. Çünkü Ahmet Hamdi Tanpınar: *“Eski şiir, İran ve Arap şiirinin dünyasına bağlıdır ve ancak şairin husûsî hayatına girdiği zaman bu umûmî kültür dünyasından ayrılır.”* der. (Tanpınar, 2003: 5). İşte Nedim’in büyük bir şair olmasında eski şiirin, sanatçının hususi hayatına girmiş olmasıyla beraber şairin, bu hayatın mülevven akislerini hakkıyla duyurabilmesi ve yaşatabilmesindeki başarısı da etkili olmuştur. Bu husus eski şiirimizin kendi kimliğini bulması ve kendi sanat anlayışını, zevkini temin ve tesis etmesi açısından büyük önem arz etmekle birlikte, Nedim’le tanınan söz konusu bu tarz; dilde, üslupta, nazım biçimlerinde ve konularda yahut mevcut konuların işlenişinde birtakım değişiklikleri ve yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Bu yeniliğin en başında ise klasik Türk şiirinin yegâne konusu diyebileceğimiz aşk ve bu aşkın işleniş gelmektedir. Zira gelenekte âdeta efsanevî mitolojik bir tip olarak karşımıza çıkan ve eski edebiyat muarızlarınca “muhayyel” olmakla eleştirilen sevgili tipinin yerini artık günlük hayatta, İstanbul’da ve İstanbul’un eğlence yerlerinde görülen “müşahhas” bir sevgili tipi almıştır. Bu hususta, söz konusu değişimin yalnızca bir yönünü zikretmek yeterli olacaktır: Malum olduğu üzere âşık-maşuk-rakip ile temsil edilen bu aşk anlayışında en belirgin hususlardan biri âşıkın daima ah, enin ve niyaz halinde olması; buna karşılık maşukun ise nazi, cevri ve cefayı âdet edinerek âşıkına karşı müstağni olup ağyar ile ünsiyet etmesidir. Yani “âşıkâne gazel” olarak nitelendirilen ve özellikle Fuzûlî’de içten içe yanma suretinde müşahede ettiğimiz bu tarz şiirde, aşkı mütemediyen alevlendiren, âşıkı olgunlaştıran ve daimî bir uyanıklığa sevk eden şey “firkat”tir. Fuzûlî:

Benim tek hîç kim zâr ü perîşân olmasın yâ Rab

Esîr-i derd-i aşk u dâğ-i hicrân olmasın yâ Rab

(Fuzûlî, G.30/s.145)

derken âdeta yakıcı aşk ateşinin küllerini göklere savurur. Bu tarz şiirlerde visalden neredeyse hiç bahsedilmez, olsa olsa âşıkın virane gönlüne sevgilinin hayali uğrar:

Hezârân dil gezersin ey hayâl-i yâr insâf it

Bu seyrân itdigün yirlerde bir ma'mûr gördün mi

(*Nâbî, G.872/s.1114*)

Ve gamlı âşıkın gözünde her dem yaşlar olmasına rağmen o, inci gibi olan gözyaşlarını sevgilinin yoluna nisâr ettiği için bahtiyardır:

Girye-i zâr ile hoş-hâlim ki bahr-i aşkta

Eşksiz göz bir sadeftir lü'lü-i şeh-vârsız

(*Fuzûlî, G.118/s.188*)

Ancak “Nedimâne veya şûhâne tarz”da aşkın elemelerini, sevgilinin nasıl canlar yakan bir âfet olduğunu, ayrılığın sinede açtığı yaraları, felekleri yakan ateşli ahları anlatmak yerine; sevgiliyi meclise davet etmede hiçbir beis görmeyip, kavuşmanın, sevgili ile işret etmenin hazzı terennüm edilmeye başlanacaktır. Zira Nedim’in:

Sıkılma bezme gel bîgâne yok da'vetlimiz ancak

Nedîmâ bendeniz var bir dahi sultânımız vardır

(*Nedim, G.26/s.286*)

O bütün hânemi teşrîfini gûş etdi meger

Şevk-i şûrîdeyi gördüm gelir ammâ ne gelir

(*Nedim, K.16/s.63*)

Niyâz u nâz u nûş u bahş u ibrâm-ı kenâr u bûs

Bu gün meclisde zevkîn böyle tûfân olduğun gördük

(*Nedim, G.58/s.305*)

gibi beyitleri bu tarzı ve bu tarzın aşk anlayışını yansıtan şiirlerinden bazılarıdır.

Sonuç

Şûh sözcüğünün, bu çalışmanın giriş kısmında zikrettiğimiz lügat manalarının dışında, beyitlerden –özellikle de Nef'î'nin şiirlerinden hareketle– ulaştığımız diğer bir manası da şiirde “*etkili ve güzel söz/şiir söyleme kabiliyeti*”dir.

Şûhâne tarz bir üslup değil, konu meselesidir; ancak Nedim şiirine konu olarak aldığı dilberleri/güzelleri anlatırken şûhça işleyerek nispeten geleneğin şekilperestliğinin dışına çıkmış ve edebiyat tarihimizde kendisine şahsi bir üslup kazandırmıştır. Fakat bunu tamamen gelenekten kopma veya geleneğin dışına çıkma olarak değerlendirmemek gerekir. Zira Nedim'i şahsi sanat anlayışından ayırarak klasik Türk şiiri içerisinde değerlendirdiğimizde

gelenekten koparmamız mümkün değildir. Yani ondaki şûhluk gelenekten aldığı konuyu işleyiş şekli ile alakalıdır.

Nedim yaşadığı yüzyıldan sonraki dönemlerde çeşitli münekkitlerce ahlâk bozucu olmakla, ahlaksızlığın propagandacısı olmakla ve memlekete büyük fenalıklar yapmış olmakla itham edilmiştir. Sanat ahlakla pek de kayıtlı olmamakla birlikte Nedim'in şiirinde ahlaka muzır unsurlar olduğu iddiasında bulunmak doğru değildir.

Bâkî ve Şeyhülislâm Yahyâ gibi şairlerde de şûhâne tarza bazı beyitlerde tesadüf edilmekle birlikte, Nedim'de kemal zirvesine ulaşan şûhâne tarzın ilk müjdecisi ve bu bakımdan önemli bir temsilcisi de Nefî'dir diyebiliriz. Fakat daha evvel kısmen zikredildiği üzere, onun şiirlerindeki şûhluk Nedim'de başka bir keyfiyet kazanmıştır, dolayısıyla farklılık arz etmektedir ki bu da müstakil bir çalışma konusu olabilir.

Kaynakça

Ahmed Vefik Paşa (1306), *Lehce-i Osmânî*, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul.

Akkuş, Metin (1993), *Nefî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Akün, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.9, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

Akyüz Kenan, Beken Süheyl, Yüksel Sedit, Cunbur Müjgan (2000), *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Bilkan, Ali Fuat (1997), *Nâbî Divanı I-II*, MEB. Yayınları, İstanbul.

Devellioğlu, Ferit (2002), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi, Ankara.

Dilçin, Cem (1986), "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417, s.78-247.

Dilçin, Cem (2000), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ebuzziyâ Tefik (1306), *Lûgat-i Ebuzziyâ*, Ebuzziyâ Matbaası, İstanbul.

Hüseyin Remzi (1305), *Lûgat-i Remzi*, Hüseyin Remzi Matbaası, C.I-II, İstanbul.

Kanar, Mehmet (2003), *Örnekle Etimolojik Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Derin Yayınları, İstanbul.

Kavruk, Hasan (2001), *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Koca Râgıb Paşa, *Dîvân*, Toronto Üniversitesi Kütüphanesi, No: PL248, K585A17.

Macit, Muhsin (1997), *Nedîm Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Mazıoğlu, Hasibe (1957), *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Mehmed Bahaeddin (1997), *Yeni Türkçe Lügat*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Mehmed Celal (1302), *Osmanlı Edebiyatı Numuneleri*, İstanbul.
- Mehmed Salâhî (1313), *Kâmûs-ı Osmânî*, Dördüncü Kısım, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul.
- Mermer, Ahmet, Koç Keskin, Neslihan (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Muallim Nâcî (1308), *Esâmî*, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul.
- Muallim Nâcî (1322), *Lügat-ı Nâcî*, Asr Matbaası, İstanbul.
- Muhyiddin (1335), *Yeni Edebiyat*, İstanbul.
- Mütercim Âsım Efendi (2009), *Burhân-ı Katı*, haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Namık Kemal (1909), *Makâlât-ı Siyâsiyye ve Edebiyye*, Selânik Matbaası, İstanbul.
- Parlatır, İsmail (2009), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara.
- Râgıb Paşa, *Dîvân-ı Râgıb Paşa*, Michigan Üniversitesi Kütüphanesi, No:422
- Süleyman Nazif (1971), *Mehmed Âkif*, Milli Hareket Yayınları, İstanbul.
- Şahabeddin Süleymân (1328), *Târih-i Edebiyât-ı Osmâniye*, Sancakyan Matbaası, İstanbul.
- Şemseddin Sâmî (1999), *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1329a), *Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, Kısım-ı Evvel, Mahmud Beg Matbaası, İstanbul.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1329b), *Tedrîsât-ı Edebiyyeden Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, Kısım-ı Sâni, Yeni Osmanlı Matbaa ve Kütüphanesi, İstanbul.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1994), *Edebiyat Lügati*, haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2000), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2003), *19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Zavotçu, Gencay (2013), *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yayınları, İstanbul.